

ÇİNGİZ AYTMAOV'A MEKTUB

Bahtiyar VAHABZADE

(Yayıma hazırlayan: Fatma AKPINAR)

Hörmetli Çingiz Téréguloviç, men may [mayıs] ayında heste olduğuma göre Sizin 70 illik yubiléyinize gele bilmedim. Buna göre Sizden döne-döne [tekrar tekrar] özr isteyirem. Lakin men Size faksla tebrik mektubu göndermişdim, yeğın [şüphesiz] almısınız. Elbette ki, bu mene, benim Bişkêke gelmemeyime hağğ ğazandırmır [gelmememe hak kazandırmaz].

Şahmar Ekberzade ile mene gönderdiyiniz “Kassandra damğası” kitabınızı aldım. Buna göre de çoğ sağ olun. Esasen ise ona göre sağ olun ki, biz oğuculara béle möhteşem bir eser vérmisiniz. Bu kitab yalnız Çingiz Aytmatovun büyük uğuru [başarısı] déyil, bu éyni zamanda, dünya edebiyatının ve ictimai fikrinin büyük nailiyyetidir [kazancıdır]. Bu kitabdaki Çingiz tamam başğa Çingizdir. Siz bundan evvelki eserlerinizde yalnız Sovét impériyasının törettiyi facieleri ve ayrı-ayrı ferdlerin öz sehvi ucbatından [kendi yanlışları yüzünden] çekdiyi belaları geleme almışdınızsa, bu kitabınızda kosmosdan dünyaya baħarağ bütün insanlığın global facielerinden söhbet açırırsınız. Siz bu eserinizde tek-tek mangurdların déyil, kütlenin mangurdlaşmasını ve bu mangurdluğdan töreyen facieni geleme almısınız.

Mene éle gelir ki, “Kassandra damğası” romanının meğzi [özü] ve esas idéyası kitabın épiloğ hissesinden başlayır. Épiloğ romandaki hadiselerin başlangıcı ve sonraki hadiselere ğan paylayan üreyidir. Daha doğrusu, romanın felsefi izahıdır. Béle ki, épiloğu oğumadan romanın esas ğayesi anlaşılmaz. Bu me'nada épiloğ romanın özünden güclüdür. Épiloğa gederki hisse ne geder fantastikdirse, épiloğ bir o geder sovét dövründeki réál dünyamızın tesviridir. Siz fantastikani da éle [öyle] teğdim étmisiniz ki, oğucu [okuyucu] onu réallıg kimi ğebul édir. Mene éle gelir ki, eserin ğehremanı ne fantastik obraz [tip] olan X-rodun [“X-ferdin”] müellifi monarğ [keşiş, karabaş] Filoféy, ne de onun fikrini yer küresinde destekleyen futuroloğ Borkdur. Eserin ğehremanı Borku viçdan ezabları çekmeye mecbur éden, onu katarsise [arınmaya, günahıtan temizlenmeye] getirib çıkaran Runadır. Monarğ Filoféyin kosmosa ğaçmasının da sebebkarı mehz [sebebi sırf] Runadır.

¹ Romanın Rusça metnindeki “X-rod”un karşılığı, Türkçe çeviride “X-ferd” olarak verilmiştir.

Runa zorakılığ [zorbalık] üzerinde gurulan Sovét impériyasının ğurbanlarından biridir. Onun günahı içinde yaşadığı, “şer impériyası”nın (Réyğan) rezaletlerini göre bilmesidir. Proféssor Filoféyle onun söhbeti, düşündüyünü proféssorun üzerine çırpması [yüzüne çırpması] sehnesi Sizin “Gün var esre beraber” eserinizde örtülü şekilde ğoyduğunuz problémin sanki devamıdır.

Filoféyin sırf élm namine élediği keşfden hemen “şer impériyası”nın öz meğsedleri için istifade étmeye çalışması beşeriyetin faciesi idi. Yazırınız: “Bizim için x-rod - yeni tip insandır. Ve bizim tahminimize göre, işçi sınıfını eski dünyadan kurtarmayı aynen x-rod başaracaktır. Aynen kim olacak; hızda bizden farklo olan, bizden daha korkusuz olan ve kommünizmin tüm dünyada zaferi için savaşıyan o delici güç, X-rod aşırı derecede kişisel özgürlüğü ve ruhun taşıyıcı olacak. Onun insanlığın yeniçağının yolunu açması beklenmektedir. Eskiden beri bizim revolyusyon tecrübelerimiz bunu göstermektedir. X-rod gelecekte sadece eskiyi, köhneyi ortadan kaldırıcı değil, aynı zamanda yeni dünyanın da yaratıcısı olacak”²

Beli, Sovét impériyası şeşsi ruhdan, duyğudan, menlikden [benlikten] azad olan, insanlığdan ve insanperverlikden mahrum olan, “yéni insan” yaratmağ ve bu manğurdların sayesinde bütün dünyada kommünizmin gelebesine nail olmağ isteyirdi.

Bu romanımızda ferziye ve fantaziya şeklinde ğoyduğunuz iksrodu Siz “Esre beraber gün” [Asra denk gün]³ romanınızda yuħarıdan déyilenleri [üst makamlardan gelen emirleri] sorğusuz-sualsiz yerine yétiren [yerine getiren] robot-manğurd Sabitcan obrazında yaratmışdınız. Bélelikle, Filoféyin keşfine éhtiyac olmadan bu manğurd-robotları Sovét idéologiyası Sabitcanların simasında yétişdirmişdi. Bir sözle, cemiyet manğurdlaşmışdı.

Bu meseleye Siz 1982-ci ilde V. Korkinle apardığınız müsahibede de toħunmusunuz [yaptığınız tartışmada da temas etmişsiniz]

Eziz ğardaşım, 1970-ci illerde men rus metbuatından oħumuşdum ki, dünya ve o cümleden rus alimlerinin dédiğine göre, atanın cinsi zeifliyinden övladsız ğalan ğadımları süni mayalanma [döllenme] yolu ile ana élemek olar. Hetta onu da oħumuşdum ki, Fransada erinden icazesiz [kocasından izin almadan] béle bir addım atan ananı onun milyonçu eri mehkemeye vérmışdi. O zaman dünya metbuatında bu mesele müzakire olundu. Adamların bir ğismi süni mayalanma yolu ile ana olan ğadına, bir ğismi de erine hağğ vérdi (Hekim başğa bir kişinin spermasını iyne yolu ile ğadının uşağlığına ötürür [rahmine bırakıyor] ve ğadın hamile olur). Démek, bu yolla doğulan uşağ anaya doğma [öz evlat], ataya ise ögéy olur. Hetta benim yadımdadır [hatırımdadır] ki, o zaman Tbiliside béle bir institut da açılmışdı. Burada élmle eħlağ öz-üze dayanmış olur [ilimle ahlak yüz yüze geliyor]. O zaman men bu keşfe ğarşı “Élm-eħlağ” adlı bir şe’r de yazmış, yerli ve Moskva metbuatında çap étdirmişdim [bastırmıştım].

Bu ehvalatdan bir ğeder [biraz] sonra hafizenin béyinden-béyine köçürülmesi [aktarılması] meselesi ğalhdı [meselesi gündeme geldi]. Ékspériméntator-alim [deneyci, araştırmacı] ğaranlığda siçana işgence vérir, onu döyür, bedenine müeyyen

² Bu kısım orijinal metinde Rusça idi, çevrildi.

³ Türkiye’de “Gün Uzar Yüzyıl Olur” adıyla da tercüme edilmiştir.

miğdarda élektrik cereyanı vérir - bélelikle, şerti réfléks olaraq sıçanı ğaranlığdan ğorhmağa öyredir [karanlıktan korkmayı öğretiyor]. Ğaranlığda işğence véřilen sıçanın hafize hücéyreleri kimyevi ğorhu maddesi ifraz édir. Sıçanda ğorhu réfléksi artıdığca onun béyninde kimyevi birleşmeler çoğalış. Ékspériméntator hemin kimyevi birleşmeleri başđa bir sıçana kéçirdikde hemin sıçan da ğaranlığdan ğorhmağa başlayır. Bu keşfden sonra hemin prosési insana da tetbiğ étmek, birinin hafizesini o birine kéçirmek mümkün olur. Men bu barede [konuda] de “Baş” adlı bir şe’r yazmışđım. Sonra hemin şe’rin esasında “Hara gédir bu dünya” adlı pyés yazdım ve bu pyés Azerbaycanda ve Türkiyede oynandı. Burada men yéne de élmle ğarşı-ğarşıya duran eğlağ meselesini ireli atır ve eğlağa zidd olan her hansı élmi keşfi inkar édirdim [reddediordum, kabul etmiyordum].

Sizin romanınızda bu mesele başđa cür goyulur [biçimde kurgulanıyor]. Ye’ni Siz günahı élmi keşflerde görmürsünüz, eksine, günahı beşeriyetin pozulmasında, Allahın élçileri olan péyğemberlerin goyduğları eğlağ normalarına biganelikte, beşeriyetin hađđ yolundan dönmesinde görür ve buna göre de Filoféyin mektubunu Roma papasına ünvanlayırsınız. Heđiđetde XX esrde insanlığ me’nen o geder pozulub ki, şer héyre hüküm étmeye, ağıl ve düşünçenin şerin girovuna [rehinine] çevrilmesine sebep olduğuna göre ana betnindeki [karnındaki] émbrion özünün dünyaya gelmesine étiraz édir. Bu me’nada biologiya sahesindeki élmi keşfler baresinde [hakkında] bizim düşünçelerimiz hem üst-üste düşür [he aynı noktada birleşiyor], hem de müeyyen me’nada ferglenir [hem de belirli ölçüde farklılaşıyor].

Men burada özümü Sizin kimi dahi senetkarla müğayise étmek fikrinden uzağam. Meğsedim odur ki, esrimizde méydana gelen facielerin sebebini élmle eğlağın öz-üze [yüz yüze, karşı karşıya] gelmesinde ve daha değiğ dések, insanda insanlığın ölmesinde ağtarmağın [aramanın] meni de düşündürdüyünü Size çatdırmağdır [size bildirmektir]. Şe’rden 2 mısranı misal getirmek isteyirem:

Ğorhuram, dünyada bir zaman gele,

İnsanlar yaşaya, insanlığ öle!

Sizin, démek olar ki, bütün eserlerinizde instinktle [içgüdüyle] düşünén héyvan obrazlarına rast gelirik. Bu eserlerinizde de bir néçe defe balinaların özünü sahile çırpıb öldürmeleri ile yér küresinde törenen facielerin eláelendirilmesi çoğ düşündürücüdür. Éle bil [sanki] balinalar beşeriyetin törettiği bu facielere étirazlarını bildirir ve beşeriyeti bu yanlış yoldan çekindirmeye [döndermeye, vaz geçmeye] çağırır. (Belke de heğiğeten bu, béledir?!)

Filoféy kimi alimler yalnız öz élmi keşflerini düşünür. Onun mehz bu cür [bu şekilde] düşünmesinin de esası var. Sizin yazdığınız kimi, o, özü de anonim ata ve anadan doğulduğuna göre, özünün de X-rod doğulduğuna göre, keşfinin o derecede beşeriyet için faydalı olub-olmadığını düşünmür. O, yalnız bütün beşeriyete özünün varlığını tesdiğ étdirmek, “ata ve ananın name’lum olmasına [bilinmemesine] bağmayarağ, men sizin hamınızdan [hepinizden] yükseyem” - démek için keşfinin hađđında me’lumatı yére gönderir [dönyaya gönderiyor].

Siz belke de éle buna göre [sış bunun için] de monarđ Filoféyin mehz [sış] namelum ata ve anadan géyri-ğanuni doğulduğuna göre onun için étdiđi keşfin eğlağı terefinin vacib olmadığını démek istemisiniz?

Bu mesele ile elagedar İkinci Cahan müharibesinin neticesinde alman soldatlarından doğulan uşağların timsalında özünü öldüren ana ve gızın faciesi daha heyati ve daha derindir. Déyek ki, ana günahkardır. Bes [pekiyi, o hâlde] alman esgerinden doğulan ve buna göre de etrafın - kütlenin tehgirlerine meruz galan gızın günahı nedir? Bes bunu kend camaatı - kütle niye anlamağ istemir? Ana ve günahsız gızın faciesinin sebebi nedir? Égosunu sübut étmekden, dünyaya méydan oğumağdan töreyen me'nasız müharibeler. Müharibeler ise en büyük eğlağsızlık ve en büyük vehşiliktir.

Ğarabağ müharibesinde özünü dünyanın en ağıllı, en gedim ve en medeni milleti hésab éden, Érmenistanı monomilletli réspublikaya çeviren érmeni milletçileri, adından da halis türk vilayeti olduğu melum olan Ğarabağda ne facieler töretti, Ğocalı şehrinin ehalisini körpesinden tutmuş gocasına gider hamısını gırdı [körpe çocuğundan yaşlı insanına kadar hepsinin katletti], şeheri ölü şehere çevirdi. Budurmu [bu mudur] en ağıllı, en medeni millet olmağ? Démek, sizin yazdığınız kimi, beşeriyet felakete doğru gédir.

Buna göre de éle hemin beşeriyetin bir nümayendesini olan Filoféy keşfinin beşeriyete ne getireceğini düşünmür.

Siz bunu institutun partkomunun [enstitünün parti yöneticisinin] diliyle béle ifade étmisiniz: “Misyonunun bilimi geliştirmek, yeni keşifler yapmak olduğuna kendini inandırdın. Bunun sonucu ne olacak, bunu başkaları düşünsün”.⁴ Bélelikle [böylece] de, insanın élm alemindeki nailiyyetleri [kazançları] onun özünü [kendisini] vuran buméranğa çevrilir [dönüşüyor].

Meger hidrogén bombasının atası Sağarovun faciesi de éle bu déyildimi? O, hidrogén bombasını keşf édenden sonra anladı ki, bu keşf beşeriyete felaket getirecek. Bunu derk éden Sağarov élminden siyasete kéçdi, étiraz éledi ve buna göre de Kuybişéve sürgün éldi. Bélelikle de öz keşfi beşeriyetden evvel özü için buméranğa çevrildi.

Mene éle gelir ki, BMT-de [Birleşmiş Milletler Teşkilatı] élmle eğlağın artığ Ğarşı-ğarşıya geldiğini derk étdiklerinden bu mesele geniş şekilde müzakireye göyulmalıdır [tartışmaya açılmalıdır].

Sizin büyüklüünüz bir de ondadır ki, Siz bu günün sözünü vahtında - éle bu gün démeyi bacarırsınız [başarıyorsunuz]. Bu günün sözünü démeyi bacaran yazıcı ise hem de sabahın [yarının, geleceğin] yazıcısı olur.

Menim “Hara gédir bu dünya” pyesinde eserin Ğehremanı Laçın, hafizenin bir adamdan başgasına köçürülmesini [nakledilmesini, aktarılmasını] keşf édenden [ettikten] sonra onun içinde ikinci ses - vicdanın sesi oyanır [uyuyor]. Men bu eserde vicdanın sesini, onun Ğanında yaşayan tarih - Ğan yaddasını [hafızasını] ulu ecdad şeklinde vermişem. Béle ki, bütün eser boyu vicdan - ulu ecdad, onu mühakime édir [yargılıyor] ve onu bu keşfden el çekmeye çağırır [davet ediyor]. Burada dramaturji konflikt obrazın öz [dramatik çatışma tipin kendi] içinde gédir ve nehayet, o teslim olur ve keşfinden el çektiyi yerde ürektutmasından ölür [kalp durmasından ölüyor]. Eser yaşla başlayıb yaşla bitir.

⁴ Bu kısım mektupta Rusça yazılmıştı, tercüme edildi.

Romanın sonunda Filoféyin özünü kosmosun boşluğlarına atıb mehv étmesinin sebebinin, yér ehlinin [dünyalıların] onun keşfine étirazından çoğ, onun oyanan vicdanının tehrikinde ağtarmağ [uyanık vicdanının dürtüsünde aramak] lazımdır.

Bir sözle [kısacası], “Kassandra damđası” romanınız fantastik çaları [nüansları] ile beraber, réál dünyamızda baş véren [ortaya çıkan] tebi ve géyri-tebi facielerin, müharibelerin, élmî-téhniki teređđi adlandırdığımız nailiyetlerin neticelerini önceden gören büyük senetkarın felsefi dünyabağışının [dünya görüşünün] tezahürüdür.

Ezizim Çingiz bey, bu büyük senet eserine göre Sizi tebrik édir, yaratıcılığ sévincinize şerik olur, Sizin güdretli geleminizden baha büyük eserler gözleyirik.

Sizi bağrıma basıb öpürem, eziz gárdaşım.

“Edebiyyat gezéti”, 1999, 10 séntyabr.

“Edebi düşünceler”, Bakı, 2000